

ALMAN KÜTÜPHANECİLİĞİNE GENEL BİR BAKIŞ

Mihin EREN

Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Mi

Federal Alman Cumhuriyeti hükümetinin daveti üzerine bu senenin Şubat ayında altı kişilik kütüphaneci grubumuz bir tetkik gezisi yaptı.

Çok plânlı bir şekilde hazırlanmış olan gezimiz bize Alman Kütüphaneciliğine bir kuşbakışı genel bilgi verdiği gibi, belli başlı kütüphanelerinin güzel örneklerini tetkik etme ve kütüphanelerle ilişkili olarak çalışan kuruluşları ziyaret etme imkânını verdi. Bu gezi bize ayrıca muntazam, azimli ve plânlı çalışmanın bir memleketin kültür seviyesinin yükselmesine ne kadar büyük katkısı olduğunu gözlerimizin önüne serdi. Gezimize katılan altı meslektaşımız şunlar : Milli Kütüphane Şube Md. Altınay Sernikli, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü Şube Md. Rahim Erişti, İzmir Atatürk İl Kütüphanesi Müdürü Mustafa Can, Diyarbakır İl Kütüphanesi Müdürü Hasan Karadağ, Ordu Gazi İl Kütüphanesi Müdürü Mürsel Sümer ve bu özeti yazarı.

Gezimizi bütün ayrıntıları ile bir rapor halinde ilgili makamlara taktim ettiğimizden gördüklerimizin ve öğrendiklerimizin bir kısmını özet olarak sunacağız.

Harplerin verdiği zararlar, Almanya'nın ikiye bölünmesi, Batı'daki Federal Devlet idaresine karşın Doğu'nun Merkezi idaresi, siyasi, iktisadi, kültürel hayattaki çeşitli rejimlerin etkileri Alman Kütüphanelerinin iki ayrı yöre ve sistem de gelişmesine sebep oldu. Biz burada Federal Almanya'da gördüğümüz kütüphaneleri anlatacağız, ancak, tarihi gelişmeleri 1949 yılına kadar müsterektir.*

TARİH :

Alman kütüphaneciliğinin gelişmesi, diğer ülkelere nazaran, özellikle Anglo - Sakson ülkelere nazaran bir özellik göstermektedir.

(*) G. von Busse - H. Ernestus, Das Bibliothekswesen der Bundesrepublik Deutschland Wiesbaden 1968 Otto Harrassowitz.

Almanya'da iki ayrı kütüphane çeşidi gelişti. Bunlar İlmî Kütüphaneler ve herkese açık genel kütüphanelerdir. 19 yüzyıla kadar bir ayırım yoktu. Bu yüzyılda genel kütüphaneler doğmağa başladı. İlmî kütüphaneler yüzyıllara dayanan ananevi ödevlerini devam ettirerek yeni zamana uymağa çalışırken, genel kütüphanelerinin yeni zamana uygun fonksiyonları ancak büyük bir fikir mücadelesinin sonunda açıklığa kavuştu.

A — İlmî Kütüphanelerin Doğuşu : Derebeylikler ve prensliklerin zamanında prenslerin her biri kendi saray, şato, yani kendi bünyelerinde kütüphane kurmaları ile başladı. Bu tür bir kütüphanenin gelişmesi baştaki prensin özel ilgisi ile orantılı idi. Kendi sülalelerine ve ilgi duydukları konulara dair malzeme ile koleksiyonlarını geliştirdiler. Böylece küçük, büyük genel mahiyette veya özel konuları kapsayan çeşitli İlmî Kütüphaneler teşekkül etti.

Yirminci yüzyılın başında ilmî kütüphanelerin inkişaflarında iki görüş ayrılığı vardı. Birincisi, bilim inkişafına göre ihtisaslaşmak ve konularına göre ayrılmak, diğeri ise işbirliği ve birleştirmek. Neticede en uygun çözüm olarak şöyle bir karara varıldı: Küçük kütüphaneler idare bakımından birleştirilerek merkezi bir sisteme bağlandı, fakat her biri kendi özelliğini kayıp etmeden ihtisas kütüphanesi vasfını muhafaza etti. İlmî Kütüphanelere başlıca örnek Üniversite ve Evrensel (Universal) Kütüphaneleridir.

B — Herkese Açık Genel Kütüphaneler : 19. Yüzyılda doğmağa başladı. Kilise, dernek ve çeşitli kuruluşlar (Krupp gibi) kendi üyeleri için kitaplıklar kurdu.

Amaçları insanların kültür seviyesini geliştirmek ve mesleklerinin dışındaki konularla da meşgul olmalarını ve ona vakit ayırmalarını sağlamak idi. Genel kütüphanelerin gelişmesinde de iki fikir anlaşmazlığı vardı. Bunlar Stettin görüşü ve Leipzig görüşü olarak adlandırılıyordu. Ancak her iki görüşün müşterek noktası kütüphanelerin okuyucunun fikri inkişafını sağlaması ve bunun da pedagojik temellere dayanması idi.

Leipzig görüşünde hâkim olan fikir şöyle idi: Kütüphaneye yalnız sanat ve hakiki değeri olan kaliteli kitaplar getirilsin. Her tabakadan küçük bir okuyucu kitlesi gelmeğe başlayınca onlar da diğerlerine tesir edecektir. Ve böylece okuyucu kütüphaneye gelmeğe başlayacaktır. Kütüphaneci değerli ve kaliteli kitapları seçmekte okuyucuya yol göstermeli ve böylece toplum eğitilmelidir.

Stettin görüşünde hâkim olan fikir ise şöyle idi: Kütüphaneye okuyucunun hoşlanacağı herşeyi getirilsin, halk herşeyi okuyarak kül-

türel aşamayı kendi yapsın ve bu suretle sanat ve değeri olan kaliteli kitabı kendi seçsin. Yani okuyucu kütüphanecinin tesiri olmadan kütüphaneye gelmeli ve kitapları okuyarak zevkini geliştirmeli, kaliteli kitabı kendi seçmelidir.

Bu iki görüş ayrılığının neticesi şöyle oldu: Stettin sayesinde genel kitaplıklar kültür müesseseleriyle plânlı işbirliği yaparak koleksiyonlarını geliştirdiler. Leipzig sayesinde ise iare, referans, kataloglama gelişti.

KÜTÜPHANE TÜRLERİ :

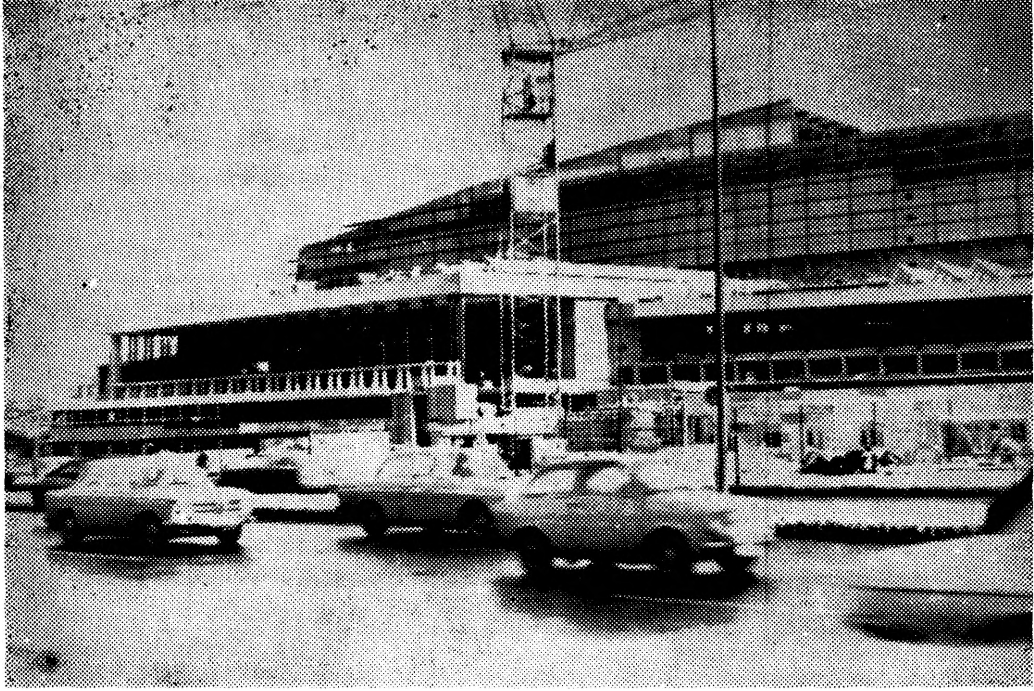
Tarihi gelişimini bu şekilde özetledikten sonra kısaca bugünkü kütüphane türlerine bir göz atalım :

EVRENSEL (UNIVERSAL) KÜTÜPHANELER :

Federal Almanya'da Milli Kütüphane yoktur, bu görevi ise ilmi hüviyete haiz evrensel (Universal) dediğimiz üç kütüphane aralarında paylaşıyor, özel konularda malzeme toplama merkezleri ile eyalet kütüphaneleri de buna katkıda bulunuyor.

a) Frankfurt'taki Deutsche Bibliothek (Alman Kütüphanesi) : 1946 yılında Frankfurt şehri, Batı Almanya Kitapçılar Birliği ve Amerikan ve İngiliz askeri idarelerinin müşterek kararı ile kuruldu. Bu bir arşiv kütüphanesidir ve Alman literatürünün bibliyografya merkezidir. Almanya'da yayınlanan Almanca ve yabancı dil eserlerini, dış ülkelerde çıkan Almanca yayınları, Almanya hakkındaki yabancı dil eserlerini ve Almancadan yapılan çevirileri toplamakla ve Alman bibliyografyasını yayınlamakla görevlidir.

b) Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz : Batı Berlin'de bulunan Prusya Kültür Varlığı devlet kütüphanesi aslında Milli Kütüphane olarak geliştirilecekti, ancak harpte koleksiyonları 30 ayrı yere dağıtılmıştı, bunların bir kısmı harpte tahrip olmuş, bir kısım ise Doğu kesiminde kalmıştı. Halen geçici olarak çeşitli binalara dağılmış durumdadır. Berlin duvarına yakın plânlanmış olan büyük kültür sitesinde, ünlü mimar Scharoun'un hazırladığı plân gereğince, muhafaza etmekte olduğu kitap hazinesi ve taşıdığı önemli göreve lâyık modern ve muhteşem binası yakında bitecektir. Uluslararası devlet yayınları, harita, Doğubilim, Uzak Doğu, sanat alanlarında çok zengindir. Halen 2,5 milyona yakın kitap, 20 bin çeşit devamlı gelen dergileri vardır.

Staatsbibliothek — Berlin.

(Bu fotoğraf 1973 yılı Kasım ayında İsmet Bınark tarafından çekilmiştir.)

c) Bayerische Staatsbibliothek (Bavyera Devlet Kütüphanesi) : 1958 yılında 400. yıldönümünü kutlayan bu kütüphane 3 milyon kitabı ve 12 bin devamlı gelen dergileri ile Federal Devletin en büyük kütüphanesidir. Tarih, Eskiçağbilim, Müzik, Doğu Avrupa alanlarında eser toplamakla görevlidir. Zengin yazma, Inkunabel ve eski, nadir baskı koleksiyonları vardır. Bavyera eyaletinde çıkan bütün yayınlar bedelsiz olarak kütüphaneye gelmektedir. Kitap ve Elyazmaları Restorasyonu Merkezi uluslararası şöhrete sahiptir.

EYALET VE ŞEHİR KÜTÜPHANELERİ :

1949 yılında Federal devlet kurulunca her eyalette bulunan kütüphaneler, bünyelerine göre belediyeye veya eyalet Kültür ve Eğitim Bakanlıklarına bağlandı veya onlar tarafından destek görmeğe başladı. Köydeki kütüphane köy belediyesine, Kaza'daki kaza'nın belediyesine, yani küçük çevreden büyük çevreye doğru bağlandı ve destek görmeğe başladı.

Eyalet idareleri kendi aralarında bağımsız olmakla beraber belirli aralıklarla Bonn'da toplanır ve müşterek sorunlarını tartışıp müşterek kararlar da alırlar. Bu tabii ki kütüphaneler için de geçerlidir. Buldukları çevre için ilmi fonksiyonu olan eyalet kütüp-

hanelerinin müşterek görevleri kendi eyaletlerinde çıkan ve onunla ilgili bütün malzemeleri toplamak, eyalet sakinlerinin ihtiyaçlarını karşılayacak bibliyografya ve özel alanlarla ilgili malzemeyi temin ve diğer kütüphanelerle işbirliğini sağlamaktır. Şehir kütüphaneleri belediye tarafından desteklenen herkese açık genel kütüphanelerdir.

ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANELERİ VE YÜKSEL OKUL KÜTÜPHANELERİ :

Üniversite kütüphanelerinde genellikle bir uyum ve işbirliği göze çarpmaktadır. Bu uyum fonksiyon ve teşkilât bakımındandır. Üniversite kütüphanelerinin bir kısmı yüzyıllar önce kurulmuştur. (Heidelberg 1386, Tübingen 1477), bir kısmı eski prenslik kütüphanelerinden gelişmiştir (Göttingen 1737), bazıları ise son yılların reform hareketlerinin mahsulü olup henüz kuruluş halindedir (Bochum). Üniversite kütüphanelerinin başlıca görevi hocadan talebeye kadar bütün üniversite mensuplarının her ihtiyacını karşılamak. Öğrencilerin ders kitapları için de eyaletten ayrı bir ödenek alırlar ve her bir ders kitabından ihtiyaca yetecek kadar nüshalar bulundururlar. Öğrenci ders kitapları koleksiyonları ayrı bölümlerde bulunmakta ve yalnız öğrencilerin istifadesine izin verilmektedir.

Bundan başka Üniversite Kütüphaneleri buldukları çevrenin de ihtiyacını düşünmek mecburiyetinde ve diğer ilmi kütüphaneleri ile iare, merkezi kataloglama belirli konularda kitap toplama gibi işlerde işbirliği yapmaktadır.

Alman Üniversitelerinin ananevi kütüphane teşkilâtı bizim gördüklerimizde de devam ediyordu. Merkez kütüphanesi ve enstitü, seminer veya laboratuvar kütüphaneleri. Enstitü veya seminer kütüphaneleri Merkez Kütüphanesine değil, Enstitü başkanına bağlıdır, ki bu ekseriya bir Profesördür. Vazifelendirilen bir asistan bunu idare eder. Burada kitaplar açık rafta bulunur. Yerinde faydalanılır fakat dışarıya alınamaz. Merkez kütüphanelerinde ise, zengin el kitapları ve müracaat eserleri koleksiyonları salonda, diğer kitaplar kapalı depolardadır. Fakat yazma ve nadir eserler hariç hepsi dışarı iare olunur.

KÜTÜPHANELERARASI İŞBİRLİĞİ :

Son harp kütüphanelere çok zayıf verdi. 25 milyon cilt, yani ilmi kütüphanelerin 1/3 i yok oldu. Bunlardan başka binalar tahrip olmuş, çoğu kez kataloglar yanmıştı. Harpten sonra kültürel kuru-

luşlar sistemli bir kontrol altına alınınca ilmi kütüphaneler tekrar faaliyetlerine başladılar. Harbin verdiği zayıtı ve Milli Kütüphanenin olmayışının yarattığı boşluğu kısmen gidermek için birçok çözüm yolları bulunmuştur. Bunlardan biri «Deutsche Forschungsgemeinschaft» tır. Almanya'daki ilmi araştırmaları desteklemek amacı ile kurulan Alman Araştırma Kurumu birçok ilmi kütüphanelerde tesis edilen belirli konularda malzeme toplama merkezlerini desteklemekle bu hususta büyük bir katkıda bulunmaktadır. Kurumun çalışması kütüphanenin topladığı konulara bağlıdır, kitap temini için tahsisat vermekte, ancak para ile temin edilemeyen eserler rapor vs. yi değişim yoluyla sağlamağa çalışıp ilgili kütüphaneye vermektedir. Kurumun değişim olarak kullandığı malzeme kendi desteği ile çıkan yayınlardır. Destekledikleri yayınlardan bizim için en önemlisi Almanya'da bulunan ve Türkçe yazmalarının da dahil olduğu Şark yazmaların katalogudur.* Toplama Merkezlerinin çoğu Üniversite Universal veya Eyalet Kütüphaneleridir. Bonn Üniversitesi Ziraat ve Romanoloji, Kiel Üniversitesi İktisat, Hannover Üniversitesi Teknik ve Tabiat Bilimi, Köln Üniversitesi Tıp, Tübingen Üniversitesi Doğubilim (Türkiye dahil) alanlarında malzeme toplarlar.

Kütüphanecilik Eğitimi : Federal Almanya'da 20. yüzyılda geliştirildi. Kütüphaneler için genellikle üç seviyede eleman yetiştirilmektedir.

- 1 — Kütüphane yardımcısı, bunlar iare, kitap siparişi gibi işleri yapar. Orta okuldan sonra eğitim görürler.
- 2 — Diplom Bibliothekar dedikleri kütüphane uzmanı, kataloglama tasnif gibi teknik hizmetler gibi işleri yapar. Liseden sonra kütüphanecilik eğitimi görür.
- 3 — Yüksek seviyede uzman kütüphaneci, bunlar başka bir dalda Üniversite tahsili, Master veya Doktora yaptıktan sonra kütüphanecilik eğitimi görürler ve yöneticilik görevleri yanında ilmi çalışmalarda da bulunurlar.

Eskiden mesleki eğitim görmüş bir kütüphaneci her çeşit kütüphanede vazife alabilirdi, şimdi ise ilmi ve genel kütüphaneler için ayrı ayrı kütüphaneci yetiştirilmektedir.

(*) Verzelchuis der Orientalischen Haudschriften in Deutschland.

S O N U Ç :

Federal Almanya'nın kütüphanelerinin geçmişini ve bugünkü durumunu böylece kısaca özetledikten sonra bizi en çok etkileyen bir hususu belirtmek istiyorum: Bu da Alman kütüphanelerinde bulunan Türkiye ile ilgili zengin koleksiyonlardır. Bu koleksiyonlarının evrensel ve ilmi kütüphanelerde araştırmacı için bulundurulması olağandır, ancak İl, İlçe ve Bucaklarda bulunan herkese açık genel kütüphanelerde Türkçe koleksiyonlarına rastlamamız ve hele bazı bölgelerde gezici kütüphanelerinin, bunu belirtmek için, Türk bayraklarıyla süslü oluşu bizi çok duygulandırdı. Bu da Federal Almanya'da çalışan ve Alman iktisadi hayatına büyük katkısı olan Türk işçilerimizin emeklerinin takdirle karşılandığının ve Alman kadirşinazlığının en belirgin örneğidir. Alman hükümeti verimli çalışmalarda bulunan Türk işçilerimizin aile ve özellikle çocuklarının Türk kültürünü, ana dillerini ve Türklüklerini kayıp etmemeleri için ve Türk okuyucusunu kütüphaneye alıştırmak için özel çaba göstermekte ve bunun için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamaktadır. Görgü ve bilgisini ilerletmek, hayat seviyesini yükseltebilmek ve ailesine daha rahat imkânlar temin edebilmek için dış ülkelerde çalışan ve bizim de ekonomik hayatımıza büyük katkısı olan bu vatandaşlarımıza, kendi meslek alanlarımızın içinde, elimizden gelen her çeşit yardımı yapmak ve bu koleksiyonların temininde Alman kütüphanecilerine destek olmak görevimizdir.

Bize bu tetkik gezisini en iyi imkânlarla hazırlayan Türk ve Alman makamlarına teşekkürlerimizi iletirken iki ülke arasında mevcut olan dostane işbirliğinin ve dayanışmanın kütüphanecilik alanında da kuvvetlenmesini temenni ediyorum.